

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา ทั้งศึกษาเอกสารและการปฏิบัติงานภาคสนาม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของการก่อตั้งและการบริหารจัดการ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2513 ถึงปี พ.ศ. 2539 ทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participatory observation) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากนั้นประมวลข้อมูลเพื่อวิเคราะห์สาระที่ได้จากการศึกษา เขียนรายงานโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) วิธีการศึกษามีดังนี้

3.1 วิธีการศึกษาเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้เป็นศึกษาเหตุการณ์ในอดีตของสถาบันทักษิณคดีศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในการก่อตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษา และการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา “โดยปกติข้อมูลทางประวัติศาสตร์แบ่งประเภทของหลักฐานออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ หลักฐานชั้นต้น (primary sources) และหลักฐานชั้นรอง (secondary sources)”¹ ในการวิจัยครั้งนี้จะแบ่งข้อมูลเป็น 2 ประเภทเช่นกัน ดังต่อไปนี้

3.1.1 หลักฐานชั้นต้นหรือปฐมภูมิ

“หลักฐานชั้นต้นหรือปฐมภูมิ หมายถึง บันทึกหรือคำบอกเล่าของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์”² หลักฐานที่เกิดหรือมีอยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่จะศึกษา โดยเอกสารชั้นต้นเป็นเอกสารที่มีข้อมูลของพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยาหรือข้อมูลของสถาบันทักษิณคดีศึกษา อาทิ รายงาน

---

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ อาคม พัฒิยะ, หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, 2525), น. 32.

² วิธนา เอี่ยมประไพ, หลักฐานทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, 2535), น. 31.

ประจำปี 2523 และ 2533 – 2539 รายงานผลงานประจำปีงบประมาณ 2525 – 2528 รายงานการ
ของงบประมาณปี 2529 จุลสารตีพิมพ์ แผนพัฒนาฯ ที่ 6 ปี 2530 - 2534 หนังสือที่ออกจาก
หน่วยงานราชการ บันทึกข้อความ รายงานสรุปผลการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สมุด
ทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา บัตรทะเบียนวัตถุ

หลักฐานชั้นต้นบางชิ้นไม่สามารถสืบค้นและศึกษาได้ เช่น บันทึกสมุดเดินทาง บันทึก
การใช้งบประมาณในการก่อสร้าง ฯลฯ เนื่องจากหน่วยงานหรือบุคลากรที่รับผิดชอบอ้างว่าไม่ใช่
เป็นหน้าที่ที่ต้องสืบค้นเอกสาร หรืออาจมีเหตุผลอื่น ๆ แต่ไม่สามารถชี้แจงให้ผู้วิจัยทราบได้
นอกจากนั้นเอกสารบางชิ้นได้สูญหายไประหว่างการย้ายที่ทำการจากภายในมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (เดิม) มายังที่ทำการในปัจจุบัน

3.1.2 หลักฐานชั้นรองหรือทุติยภูมิ

“หลักฐานชั้นรองหรือทุติยภูมิ หมายถึง บันทึกหรือคำบอกเล่าของผู้ได้รับทราบ
เหตุการณ์จากคนอื่น หนังสือที่เขียนขึ้นภายหลังซึ่งอาศัยข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น”³ หลักฐานที่
เป็นเอกสารมีข้อมูลเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาหรือสถาบันทักษิณคดีศึกษา ทั้งจาก
สิ่งตีพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิชาการพิพิธภัณฑ์
พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา และการบริหารจัดการทั่วไป

3.2 วิธีวิจัยภาคสนาม

ขั้นตอนในการเก็บข้อมูลจะขึ้นกับข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวมว่าเป็นข้อมูลใหม่ หรือ
ข้อมูลที่มีอยู่เดิมแล้ว ในที่นี้พอแบ่งขั้นตอนออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ศึกษาให้เข้าใจใน
ประเด็นที่ต้องการ มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลศึกษานำร่อง และเก็บข้อมูล
ภาคสนาม สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามมีดังนี้

---

³ เรื่องเดียวกัน.

3.2.1 การสัมภาษณ์

สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (key informants) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อตั้ง การบริหารพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาและสถาบันทักษิณคดีศึกษา “การสัมภาษณ์เป็นการพูดคุยโต้ตอบกัน เพื่อทราบข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิดในเรื่องราวที่ได้กำหนดไว้แล้ว”⁴ ผู้วิจัยใช้แนวคำถามที่ร่างขึ้นล่วงหน้าซึ่งจะช่วยให้การสัมภาษณ์เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่ใช่แบบสัมภาษณ์ โดยจะสัมภาษณ์บุคคลที่มีความสัมพันธ์และมีลักษณะเป็นตัวแทนของบุคลากร ทั้งนี้จะสัมภาษณ์ในลักษณะการพูดคุยครั้งละประเด็น ใช้เวลาให้สั้นที่สุด และสนทนาเรื่องอื่น ๆ อย่างเป็นกันเอง

การสัมภาษณ์จะกระทำหลายครั้งตามความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์ ในบางครั้งไม่ได้ข้อมูลตามที่วางแผนไว้ หรือมีประเด็นที่น่าสนใจอื่นเพิ่มเติม ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สามารถระบุถึงวันเวลาที่ถูกต้องได้ รวมทั้งการลำดับเหตุการณ์ในแต่ละช่วงที่ไม่ตรงกัน แต่ได้กำหนดประเด็นต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่ต้องการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) “เป็นวิธีเก็บข้อมูลที่ต้องอาศัยความสามารถพิเศษของผู้สัมภาษณ์ในการซักถามรายละเอียดต่าง ๆ”⁵ บางครั้งวิธีการนี้ ผู้วิจัยจะใช้ช่วงเวลาที่มิกิจกรรมต่าง ๆ เข้าสัมภาษณ์โดยผ่านกลุ่มสื่อมวลชนท้องถิ่นที่มาทำข่าว

นอกจากนั้นสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษา การจัดการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา โดยใช้แนวคำถามที่ร่างขึ้นล่วงหน้า การสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เฉพาะบุคคลที่มีความสัมพันธ์และหรือมีลักษณะเป็นตัวแทนของบุคลากร อาทิ อดีตผู้อำนวยการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ บุคลากรฝ่ายบริหาร และหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ รูปแบบการสัมภาษณ์จะคล้ายคลึงกับการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ส่วนบุคคลที่มีลักษณะเป็นตัวแทนระดับปฏิบัติการจะสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม อาทิ บุคลากรแต่ละหน่วยงาน คนสวน ยาม

---

⁴ เพ็ญแข แสงแก้ว, การวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์ , 2538), น. 132-137.

⁵ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, 2540), น. 238.

3.2.2 การสังเกต

ในแต่ละครั้งของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตด้วย เป็นการเฝ้าดูปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นขณะสัมภาษณ์ การสังเกตใช้ทั้งแบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง นอกจากนั้นผู้วิจัยได้สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือเหตุการณ์ (participant observation) และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) คือในช่วงแรกของการศึกษาเป็นเวลา 6 เดือน ในฐานะบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมภาคใต้ ไม่ได้ร่วมกิจกรรมใด ๆ กับสถาบันทักษิณคดีศึกษา โดยศึกษารูปแบบการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถาน จำนวน 26 ห้อง ศึกษาแนวความคิดในการจัดแสดงเฉพาะส่วน ศึกษานิทรรศน์และสิ่งก่อสร้างภายในสถาบันฯ

ระยะต่อมาผู้วิจัยได้อาสาช่วยงานของสถาบันฯ เป็นเวลา 7 เดือน โดยรับผิดชอบงานด้านเอกสารและสิ่งพิมพ์ ในช่วงนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพิ่มเติม สังเกตการบริหารงานของฝ่ายส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนา นอกจากนั้นได้ร่วมเก็บข้อมูลและเข้าร่วมสัมมนาที่สถาบันฯ จัดขึ้นทุกครั้ง

หลังจากนั้นผู้วิจัยเข้าปฏิบัติงานเป็นบุคลากรของสถาบันฯ ในฐานะลูกจ้างชั่วคราวได้สังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ในกิจกรรมต่าง ๆ บางโอกาส สังเกตการบริหารงานขององค์กรโดยภาพรวม และศึกษาการนำชม การปรับปรุงนิทรรศการถาวร ภายหลังสอบบรรจุในตำแหน่งนักวิชาการช่างศิลป์ ปฏิบัติงานในการผลิตสื่อเพื่อการส่งเสริมเผยแพร่และรับผิดชอบโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมบางโครงการ ผลจากการสังเกตในช่วงหลัง ได้รับทราบข้อมูลและข้อเท็จจริงแตกต่างกับ 3 ช่วงแรก อีกทั้งสามารถสืบค้นเอกสารบางรายการเพื่ออธิบายปรากฏการณ์และวิธีการจัดการข้อมูลของพิพิธภัณฑสถานด้วย

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาฐานะเป็นบุคคลภายในที่ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จะได้รับข้อมูลและข้อเท็จจริงแตกต่างกัน แต่ก็มีความเสี่ยงหรือมีความเอนเอียงของข้อมูล การตรวจสอบข้อเท็จจริงของเอกสารชั้นต้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะเหตุการณ์ที่บันทึกผ่านมานานแล้ว บุคลากรในองค์กรไม่สามารถยืนยันวันเวลาที่แน่นอน และเนื่องจากบุคคลขององค์กรอาจปกปิดข้อมูลบางประการด้วยเหตุผลส่วนตัวจึงไม่สามารถนำเสนอต่อบุคคลภายนอกได้

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตจะใช้วิธีการบันทึกสิ่งที่ได้พบเห็น ได้รับรู้หรือได้สัมผัสลงไปในรูปแบบบันทึกที่สร้างขึ้นเอง และเครื่องมือที่ช่วยในการบันทึกเสียงและภาพ

3.3 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการปฏิบัติงานภาคสนาม ในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา และการบริหารจัดการ นำมาจัดระบบ แล้วพิจารณาแยกหมวดหมู่เพื่อหาข้อสรุป ระหว่างการเก็บรวบรวมผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนไปพร้อมกัน “การวิเคราะห์เบื้องต้น สำหรับนำไปใช้พิจารณาในการวางแผนดำเนินงาน และการเก็บรวบรวมข้อมูลระยะต่อไป”⁶

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและตีความหมายข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การเก็บข้อมูลครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ รวมถึงการสืบค้นหาความหมายของข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมได้จากภาคสนาม

การวิเคราะห์และตีความหมายของข้อมูลตลอดช่วงเวลาที่ทำการวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรมผู้ให้ข้อมูล ทำให้เข้าใจในระบบการบริหารงาน แล้วนำมาทำการวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้งจากเอกสาร ชีวประวัติและการสัมภาษณ์บุคคลประเด็นเดียวกัน วิเคราะห์ในส่วนกระบวนการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา แล้ววิเคราะห์ในส่วนการบริหารจัดการ นำส่วนที่วิเคราะห์มาศึกษาเทียบกับทฤษฎีพิพิธภัณฑสถานวิทยา จากนั้นตีความผลที่ได้จากการวิเคราะห์ ในการตีความต้องไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เพื่อให้ได้กระบวนการก่อตั้งที่เป็นจริง

หลังจากศึกษากระบวนการก่อตั้งและการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยาแล้วทำการเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์จากหลักทฤษฎีพิพิธภัณฑสถานวิทยา ทฤษฎีพิพิธภัณฑสถานวิทยาดังกล่าวจะอ้างถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นหลัก โดยผู้วิจัยจะใช้การศึกษาข้อมูลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจากการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมสัมมนา และเอกสารอื่น ๆ ประกอบ เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่าง ซึ่งจะนำมาพิจารณาในการเสนอแนะการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา

---

⁶ องอาจ นัยพัฒน์, วิธีวิทยาจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สามลดา, 2548), น. 229.

3.5 การรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาพัฒนาการพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษานี้เขียนเป็นรายงานโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบด้วย การศึกษาพัฒนาการในการก่อตั้งพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา การศึกษาพัฒนาการการบริหารจัดการพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีพิพิธภัณฑสถานวิทยากับพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการก่อตั้งและการบริหารจัดการ แล้วเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา แนวทางพัฒนาการวิจัย การนำเสนอรายงานผลการศึกษา มีแผนผังภาพถ่าย ตาราง แบบจำลองโครงสร้าง และภาคผนวกประกอบตามที่เหมาะสม